

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XV (2017)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.15.25

Grzegorz Nieć

Kształtowanie się księgarskiego rynku wtórnego po 1989 r., jego formy, funkcjonowanie i rola w procesie upowszechniania książki na tle przemian społeczno-ekonomicznych (podsumowanie projektu badawczego)

Projekt i jego cel

Tekst dotyczy projektu przygotowanego w 2011 roku i realizowanego w latach 2012–2016 na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (NCN, OPUS 2/HS2, ID 170589)¹. Wyniki badań zostały ogłoszone w kilkunastu artykułach oraz monografii pt. *Wtórny rynek książki w Polsce. Instytucje, asortyment, uczestnicy* (Kraków 2016). Główny celem projektu była wieloaspektowa analiza wtórnego rynku książki w Polsce, w tym opisanie jego struktury w ujęciu jakościowym, ilościowym i przestrzennym, charakterystyka oferty, klienteli, a co za tym idzie – jego miejsca w ogólnym procesie rozpowszechniania wydawnictw.

Tradycja badawcza

Do tej pory zagadnienie to nie było przedmiotem kompleksowych badań na większą skalę zarówno w Polsce, jak i na świecie. Pod względem historycznym badano głównie dzieje poszczególnych firm, opisywano kolekcje, kreślono sylwetki antykwariuszy i bibliofilów; przy okazji zaś syntez dziejów książki i księgarstwa nie zawsze je uwzględniano w stopniu, na jaki by zasługiwały. Podobnie rzecz się ma, gdy chodzi o badania czytelnictwa i rynku książki, które dopiero ostatnimi czasy dostrzegają ten obszar. Wobec tego poważną część literatury przedmiotu stanowi publicystyka branżowa i kulturalna oraz różnego rodzaju druki bibliofilskie, jak również fachowe piśmiennictwo księgarskie². Z tego nurtu pochodzą trzy polskie zarysy podręcznikowe antykwarstwa księgarskiego autorstwa Stanisława Tarkowskiego

¹ W niniejszym artykule wykorzystano wybrane fragmenty i konkluzje zawarte w projekcie oraz ogłoszonych publikacjach, zawierających wyniki badań, uwzględnionych w załączonej bibliografii.

² Pierwszy polski *Podręcznik księgarski. Przewodnik praktyczny dla wydawców, księgarzy, pomocników i praktyków księgarskich* Teodora Paprockiego (Warszawa 1894) zawiera rozdział pt. *Antykwariat – Urządzenie – Katalogi – Ceny*, s. 191–195.

(1960) i Mieczysława Szymańskiego (1971, 1989). Osobny nurt stanowi literatura pamiętnikarska, zawierająca nieraz sporo informacji na temat praktyki. Zdecydowanie lepiej przedstawia się sytuacja zagranicą, zwłaszcza na Zachodzie i w Stanach Zjednoczonych, gdzie istnieje i dobrze się rozwija piśmiennictwo związane z bibliofilstwem i kolekcjonerstwem oraz antykwarstwem i księgarstwem, w tym segment opracowań o charakterze poradnikowym, dotyczących poszczególnych rodzajów asortymentu, jaki znajduje się w obrocie handlowym i jest zbierany.

Metody badań i ich ograniczenia

Ograniczenie i trudności w badaniach (historycznych i współczesnych) nad księgarstwem wynikają z tego, że mamy głównie do czynienia, przede wszystkim, z indywidualną działalnością gospodarczą, która w przypadku antykwariatów oraz bukinistów jest wyjątkowo rozdrobniona i rejestrowana pobieżnie. Dokumentacja działalności konkretnych firm czy placówek, jeśli się zachowała, to z reguły jest niepełna, także w odniesieniu do czasów całkiem nieodległych. Ponadto, poważnym ograniczeniem dla badacza jest też tajemnica handlowa obejmująca całość działalności danej firmy, w tym konkretne transakcje zakupu i sprzedaży. Dostępne dane to: oferta antykwariatu, ceny poszczególnych obiektów, wyniki aukcji, ogólne zasady skupu i komisu, choć należy pamiętać, że za każdym razem mogą w szczegółach podlegać negocjacji. Wszelkie wyceny wartości wtórnego rynku książki w tej sytuacji mogą być wyłącznie szacunkowe, dość precyzyjne w odniesieniu do aukcji, aczkolwiek jedynie w części obejmującej pozycje nabyte podczas licytacji³.

W tej sytuacji ważnym źródłem stają się wszelkie doniesienia prasowe, dane zamieszczane w sieci i w drukowanych katalogach. Działalność antykwariatów, ich problemy, aukcje, bibliofilstwo i kolekcjonerstwo to tematy podejmowane przez dziennikarzy, choć nie zawsze w sposób kompetentny. Sprawy te budzą nieraz spory rezonans społeczny, widoczny przede wszystkim w Internecie, gdzie na najrozmaitszych forach i serwisach społecznościowych odbywa się nieustająca wymiana opinii. Niezwykle istotne są informacje pozyskane drogą ankiet i pogłębionych wywiadów z uczestnikami wtórnego rynku książki, atakże pochodzące z obserwacji. Fundusze, jakimi dysponowałem w ramach realizowanego projektu badawczego, pozwoliły mi poznać wszystkie ważniejsze ośrodki wtórnego rynku książki w Polsce, odwiedzić i zapoznać się na miejscu z ofertą placówek tam działających, przyjrzeć się ich codziennej pracy, tworząc przy okazji obfitą dokumentację fotograficzną. Bardzo pożytecznym i wydajnym narzędziem badawczym okazał się wniosek o udostępnienie informacji publicznej. W ten sposób uzyskałem informacje na temat współpracy bibliotek publicznych i akademickich z antykwariatami oraz ich gospodarki drukami zbędnymi i dubletami, a także stosunku władz samorządowych sześćdziesięciu największych miast Polski do branży oraz miejsca książki i czytelnictwa w ich polityce kulturalnej i społecznej. Oczywiście obraz, który wyłania się z tego rodzaju źródeł, jest na ogół fragmentaryczny i zniekształcony, niemniej może dostarczyć wielu ciekawych przykładów ilustrujących omawiane problemy. Cyrkulacja obiektów na

³ Sprzedaż tzw. spadów – obiektów nielicytowanych, które stanowią nieraz ponad 30% katalogu nie odbywa się już publicznie.

wtórny rynek książki odbywa się jednak z reguły w sposób spontaniczny i w każdej chwili mogą zostać uruchomione nowe zasoby asortymentu (np. zbiory biblioteczne, publikacje, o których istnieniu nie wiemy), możliwe jest zatem ukazanie jedynie struktury i mechanizmów tego obszaru rozpowszechniania, uchwycenie pewnych trendów, modeli zachowań, sytuacji, ale nie ich wymiaru liczbowego.

Ogólny zarys osiągniętych wyników badań

Pojęcie wtórnego rynku książki obejmuje instytucje i procesy, które są związane z obrotem już wytworzonego i wprowadzonego przynajmniej raz do obrotu handlowego asortymentu antykwariatu księgarskiego lub inaczej – wszelkich materiałów bibliotecznych, które zostały wcześniej zbyte lub wydane przez szeroko pojmowanego wytwórcę. Większość obiektów będących przedmiotem tego obrotu to książki, jednak oprócz nich mamy do czynienia z wszelkimi materiałami bibliotecznymi, w tym rękopisami, dokumentami urzędowymi itd., jak i przedmiotami zupełnie innej natury, np. artykułami piśmiennymi, artystycznymi. Badaniami objęto: wszystkie znane instytucje i formy wymiany asortymentu, jego skład i strukturę oferty, źródła i sposoby jego pozyskiwania, opracowania i marketingu, aż po zbyt oraz uczestników. Tych ostatnich można zasadniczo podzielić na usługodawców (sprzedawcy, pośrednicy, organizujący wymianę, eksperci) i usługobiorców (zbywający i nabywający), aczkolwiek wielu z nich wchodzi często w obydwie te role. W sposób szczególny zostali potraktowani klienci kupujący, a zwłaszcza ci robiący to w sposób intensywny – bibliofile i kolekcjonerzy oraz biblioteki. Zwrócono również uwagę na pozahandlową działalność zwłaszcza antykwariatów stacjonarnych, postrzeganych jako instytucje kultury.

Rynek wtórny książki w Polsce kształtował się wraz z kulturą książki, wpływały nań czynniki rozmaitej natury – kulturowe, społeczne, ekonomiczne, polityczne i technologiczne. Szczególnie istotne były rozwój języka narodowego i piśmiennictwa oraz życie artystyczne i literackie, oświata i nauka, poziom alfabetyzacji; zasobność społeczeństwa i kondycja finansów publicznych, swoboda wypowiedzi i działalności gospodarczej, polityka kulturalna i oświatowa państwa itd. oraz dostępność i wydajność technologii poligraficznych oraz innych sposobów powielania i rozpowszechniania tekstu.

Handel książką używaną w Polsce rozwijał się i zmieniał w ciągu wieków. Poszerzał się krąg odbiorców, przybywało systematycznie substancji wchodzącej do obrotu, którego formy doskonaliły się. W ciągu XIX. stulecia, na początku którego dominował handel straganiarski, ukształtowała się na ziemiach polskich sieć antykwariatów stacjonarnych, oferująca zróżnicowany poziom usług, w zależności od jakości asortymentu i potrzeb ludności. Zasadniczo jego zadaniem było zagospodarowanie i rozpowszechnianie książek zabytkowych, wyczerpanych i używanych. Pierwsze jest kluczowe i strategiczne z punktu widzenia kultury i nauki, co jest oczywiste i niezmiennie, drugie polega na uzupełnianiu i wspomaganiu upowszechniania piśmiennictwa, głównie poprzez stworzenie cenowej alternatywy wobec nowej, z reguły nietaniej książki. Znaczenie tego drugiego segmentu wzrasta w odniesieniu do tych grup społeczeństwa, których niewielkie zasoby finansowe nie pozwalają na pełne realizowanie potrzeb czytelniczych, edukacyjnych i bibliofilskich, w szerokim

tego słowa rozumieniu. Im większa ta grupa, tym istotniejsza jego rola. Inną sprawą, niemniej ważną, jest zagospodarowanie wciąż przyrastającej substancji, która przecież musi opuścić dotychczasowego posiadacza chociażby po to, aby zyskał on miejsce i środki na zakup nowych książek. W pewnych jednak okresach rola wtórnego rynku książki wzrasta, przybywa mu też nowych zadań. W latach niewoli, okupacji, a także Polski Ludowej jego instytucje bywały ważnym rezerwuarem publikacji nielegalnych, jak również korygowały – bardzo nieraz dotkliwie – niedobory w zakresie różnych innych rodzajów wydawnictw, wynikające z bądź to ograniczeń cenzuralnych, bądź z niewydolności państwowego ruchu wydawniczego. Jednocześnie odegrały one po ostatniej wojnie istotną rolę w rekonstrukcji dawnych oraz tworzeniu nowych bibliotek – państwowych i prywatnych.

Wtórny rynek książki stopniowo się instytucjonalizował. Zaraz po drugiej wojnie światowej dominowały początkowo stacjonarne antykwariaty prywatne, które powstawały także na Ziemiach Odzyskanych. Po likwidacji niezależnego ruchu wydawniczego i księgarstwa, przystąpiono do organizacji sieci placówek państwowych, które zdominowały wtórny obieg wydawnictw, aczkolwiek działały wciąż (wprawdzie niewielkie) antykwariaty prywatne. Sieć ta rozwijała się nieprzerwanie aż do transformacji ustrojowej w 1989 r., która zapoczątkowała nowy etap w dziejach całego rynku książki w Polsce.

Po kilkunastu latach intensywnych przemian ukształtowała się sieć antykwariatów stacjonarnych, w niewielkim stopniu przypominająca tę sprzed 1989 roku, zwłaszcza w niższych poziomach, poza największymi ośrodkami naukowymi i kulturalnymi. Sieć ta, z uwagi na przeniesienie się całkowitego lub częściowego wielu podmiotów handlujących książką do Internetu, jak również powstania wielu nowych tam tylko działających, nie ma już takiego znaczenia jak dawniej. Głębokiemu przewartościowaniu uległ też oferowany asortyment, nastąpiła bowiem znacząca deprecjacja niektórych rodzajów wydawnictw i grup tematów, co odczuli wszyscy bez mała uczestnicy rynku. Antykwariusze przestali być dysponentami deficytowego towaru, a spora liczba posiadaczy księgozbiorów prywatnych, gromadzonych nieraz z dużym wysiłkiem i niemałym kosztem, szybko przekonała się, jak mało są one dzisiaj warte.

Zmiany, które rozpoczęły się w ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia zachodziły jednocześnie w wielu obszarach: ekonomii (wprowadzenie reguł rynkowych), życia społecznego i kultury (demokratyzacja, zmiany stylów życia, przekształcenia w systemie oświaty, a także w nauce), technologii (upowszechnienie się nowych narzędzi i form komunikowania, zwłaszcza zaś pojawienie się Internetu), prawa (podatki, warunku wywozu obiektów zabytkowych zagranicę). Na rynek wtórny wpływały one głównie pośrednio, bezpośrednio zaś oddziaływały nań strukturalne oraz jakościowe przekształcenia ruchu wydawniczego i księgarstwa, gdyż to one właśnie doprowadziły do znacznego zwiększenia oraz zróżnicowania oferty bieżącej, a w konsekwencji do zaspokojenia popytu oraz likwidacji wieloletnich niedoborów.

Struktura organizacyjna wtórnego rynku książki w Polsce składa się z trzech podstawowych segmentów: instytucji stacjonarnych, instytucji niestacjonarnych oraz Internetu, które – choć różnią się formami działania oraz asortymentem – połączone są różnymi typami relacji. Jedne ograniczają swoją działalność wyłącznie do jednego segmentu, inne wykraczają poza niego. Ich typologia i ocena może być

przeprowadzona na podstawie analizy oferty, poziomu jej pracowania, zaplecza organizacyjnego i lokalowego, efektywności i jakości świadczonych usług.

Struktura przestrzenna rynku czyli rozmieszczenie placówek kształtuje się w sposób właściwy dla poszczególnych jego segmentów oraz rodzajów placówek, a tym samym i dla asortymentu. Poziom nasycenia danego terenu instytucjami stacjonarnymi rynku książki zależy w dużej mierze od charakteru i potencjału kulturalnego danego ośrodka miejskiego, zasobności źródeł zaopatrzenia i potencjału klienteli, jak również tradycji, zakorzenienia firm, ich związków ze środowiskiem naukowym i kulturalnym. Z tych powodów czołówkę w tym zakresie stanowią największe miasta akademickie, aglomeracje powyżej 300 tys. mieszkańców, wśród nich zaś wybijają się dwa miasta – Kraków i Warszawa, zarówno pod względem ilości, jak i jakości. To tutaj znajdują się wszystkie bez mała przodujące placówki branży, tutaj też odbywa się niespełna 90 procent aukcji antykwarycznych. Zdarza się jednak, że stosunkowo mało znaczące w kontekście branży antykwariaty odgrywają poważną rolę w swoich miastach. Wszystkie one bowiem współtworzą atmosferę historycznego centrum, są niezbędnym jego atrybutem. Szansą antykwariatów, a także bukinistów, chcących handlować w atrakcyjnych punktach miasta, jest właśnie zaangażowanie w działalność poza-handlową i umiejętne wpisanie się w projekty kulturalne, przede wszystkim promujące czytelnictwo. Na kształt przestrzenny sieci stacjonarnych antykwariatów wpływa, często w sposób decydujący, polityka kulturalna gmin (gospodarka lokalami, wysokość czynszów, podatki) oraz stosunek samorządów oraz społeczności lokalnej do instytucji książki. Dysproporcje w strukturze przestrzennej sieci antykwariatów koryguje w pewnym, nawet znacznym stopniu Internet, umożliwiając udział w wymianie praktycznie wszystkim.

Asortyment rynku wtórnego książki, częściowo pokrywający się z typowo księgarskim, oprócz podziału według rodzajów artykułów (rękopisy, inkunabuły, starodruki, druki zwarte, czasopisma, grafika itd.) oraz rozbudowanych działów tematycznych w zależności od potrzeb rynku i oferty, porządkuje zgromadzone obiekty według ich wieku (druki dawne, XIX–XX, współczesne), a także pochodzenia (własne i powierzone – komis). Istotną rolę w jego porządkowaniu i wartościowaniu odgrywają walory bibliofilskie (stan zachowania, oprawa, dodatkowe elementy: autograf, dedykacja, ekslibris), jak i inne czynniki zewnątrz w dużo mniejszym jednak wymiarze (np. asortyment sezonowy). Wszystko to powiązane jest ściśle z popytem, kształtuje mechanizmy ustalania się cen i marż oraz szeroko pojmowany marketing.

Sposoby pozyskiwania obiektów to zakup i komis; sprzedaży – sprzedaż tzw. frontowa (zza lady), wysyłkowa (oferty papierowe i internetowe) oraz aukcje internetowe i stacjonarne. W transakcjach między sprzedającymi (indywidualnymi i instytucjonalnymi) pośredniczą w znaczącym wymiarze serwisy aukcyjne i ogłoszeniowe. Istotnym modyfikacjom uległy ostatnimi laty opracowanie i promocja oferty, w zależności od specyfiki poszczególnych segmentów, jak i potencjału placówek oraz ich personelu (kompetencje); zmieniły się ponadto oczekiwania klientów. Szczególnie można to dostrzec na przykładzie tradycyjnych katalogów aukcyjnych, które – w odróżnieniu od tych sprzed lat – zawierają bardzo obszerne i szczegółowe opisy obiektów, wykraczające daleko poza opis bibliograficzny.

Klientów wtórnego rynku książki (kupujących) można pogrupować ze względu na natężenie i charakter zakupów, wskazując: sporadycznych, sezonowych,

umiarkowanie aktywnych i aktywnych oraz takich, którzy wprawdzie często (czasami nawet systematycznie) odwiedzają antykwariaty i stoiska bukinistów, ale nie dokonują żadnych zakupów. Wciąż dominują wśród nabywców umiarkowanie aktywnych i aktywnych osoby charakteryzują się zwykle wyższymi niż przeciętne kompetencjami kulturowymi, w tym świadomością co do przedmiotu oraz sposobów zakupu. Grupę tę można określić mianem bibliofilów, w szerokim tego słowa znaczeniu, wyróżniając spośród nich uprawiających bibliofilstwo popularne, polegające na gromadzeniu książek o różnej tematyce, niekoniecznie związanych z profesją lub zainteresowaniami; bibliofilstwo wyspecjalizowane, związane z ich pracą zawodową, działalnością naukową, artystyczną, czy społeczną oraz bibliofilstwo kolekcjonerskie, które polega na gromadzeniu przedmiotów pod kątem ich rodzaju lub tematu. Grupy te stanowią trzon klienteli wtórnego rynku książki, aczkolwiek należy zwrócić uwagę, że jednak spada aktywność bibliofilów wyspecjalizowanych, którzy swój warsztat pracy mogą teraz budować w oparciu o zasoby Internetu.

Po głębokim przewartościowaniu asortymentu rynek wtórny powrócił do swojej normalnej, znanej z przeszłości roli, a tym samym o popycie na konkretne rodzaje i typy obiektów decydują przede wszystkim względy (walory) bibliofilskie, kolekcjonerskie. Problemem, skutecznie hamującym rozwój wtórnego rynku książki w naszym kraju, jest z jednej strony dość ograniczony repertuar najpopularniejszych rodzajów obiektów wśród bibliofilów i kolekcjonerów, z drugiej niedostatek atrakcyjnego asortymentu, zwłaszcza książki dawnej, który przyciągnąłby klientów, a równocześnie zapewnił większej liczbie firm znaczące dochody. Niedostatku tego z oczywistych powodów nie da się przezwyciężyć, można jednak i trzeba skierować zainteresowanie kupujących w stronę działów i grup obiektów, które nie cieszą się zbyt wielkim zainteresowaniem, a z merytorycznego punktu widzenia w pełni na to zasługują. Wymaga to jednak, wzorem Zachodu, skoordynowanej i systematycznej akcji, którą mogą przeprowadzić prężne organizacje branżowe, a tych niestety w Polsce nie ma. Wystarczającym przykładem rysujących się możliwości są wciąż niesłychanie wyraźne dysproporcje między cenami pierwszych wydań dzieł klasyków literatury polskiej II połowy XIX i XX wieku a ich zachodnimi odpowiednikami.

W ciągu lat powstały liczne formy obrotu książką używaną i zabytkową, które bez mała wszystkie funkcjonują po dziś dzień, choć ich rola i znaczenie układa się w różny sposób w czasie i przestrzeni. Trudno do końca wyrokować, że któreś z nich będą dominować niepodzielnie, a inne zanikną, chociaż czasami pod wpływem – bardzo nieraz sugestywnej i przekonującej – publicystyki lub cząstkowych analiz i zestawień można się ku takim konkluzjom skłaniać. Rozwój Internetu na przykład z jednej strony przejął inicjatywę w pewnych obszarach tego rynku, wyraźnie marginalizując niektóre jego tradycyjne przejawy, z drugiej jednak strony stworzył dla nich nowe, niespotykane dotąd możliwości. Co więcej, to właśnie Internet pobudził, zdynamizował i upowszechnił wtórny rynek książki, przez wieki gnieźdzący się gdzieś na marginesie, ograniczony do antykwariatów i stoisk bukinistycznych. Nigdy przedtem obrót asortymentem nie odbywał się na taką skalę jak dziś – nieznaną praktycznie żadnych ograniczeń ilościowych i przestrzennych. To właśnie Internet uruchomił nieeksploatowane dotąd pokłady asortymentu, spoczywające zdała od tradycyjnych centrów kulturalnych i handlowych; to wreszcie Internet sprawił, że praktycznie każdy potencjalny nabywca książki za pośrednictwem sieci, chcąc nie chcąc, styka się z ofertą wtórnego rynku książki. Z kolei, gdyby dać wiarę tym, co od

jakiegoś czasu zapowiadają rychły koniec książki papierowej i przyjąc, że zastąpią ją elektroniczne nośniki, to nietrudno sobie wyobrazić, że wzrośnie wtenczas znaczenie wtórnego rynku książki. Stanie się on przecież, jeśli nie jedynym to głównym, rezerwuarem książki tradycyjnej, której – wiele na to wskazuje – ludzkość tak szybko nie porzuci.

Znaczenie projektu i osiągniętych wyników

Zrealizowany projekt badawczy, o wybitnie bibliologicznym charakterze, opisując i systematyzując zespół zagadnień dotyczących wtórnego rynku książki, otwiera nowe pola badawcze, dostarcza jednocześnie koniecznego aparatu pojęciowego. Z kolei bliskim dyscyplinom – historiografii (historia kultury i badania nad życiem codziennym) i polonistyce (socjologia literatury, badania nad życiem literackim) oferuje syntetyczną i kompleksową wiedzę na temat wtórnego obiegu piśmiennictwa oraz archiwaliów; może być też przydatny i pomocny kulturoznawcom, którzy coraz częściej obejmują swoją refleksją kolekcjonerstwo i różne formy zbieractwa oraz funkcjonowania artefaktów; ekonomistom badającym rynek i przemysł kultury, jak i prawnikom zajmującym się problematyką ochrony i obrotu dobrami kultury.

W kontekście praktycznym natomiast opracowana monografia oraz liczne artykuły i przyczynki mogą i są już wykorzystane w procesie dydaktycznym, szczególnie w ramach studiów i kursów z zakresu bibliotekarstwa, księgarstwa oraz handlu sztuką i antykami, jak też w samokształceniu. Ponadto analizy i refleksje w nich zawarte, warto wykorzystać przygotowując inicjatywy zmierzające do uporządkowania działalności branży, wypracowania przejrzystych i efektywnych sposobów oceny i klasyfikacji placówek, jak również realizacji projektów mających na celu wsparcie księgarstwa, pojmowanego jako obszar instytucji kultury, promocji i upowszechniania czytelnictwa oraz ochrony dziedzictwa narodowego.

Bibliografia

- Książki w codziennym życiu Polaków. Raport z badania Polskiej Izby Książki „Kierunki i formy transformacji czytelnictwa w Polsce”*, oprac. J. Kostecki i in., Warszawa 2015.
- Carter J., *Book and Book Collectors*, London 1956.
- Carter J., *Taste & Technique in Book Collecting*, London 1970.
- Cybulski R., *Książka współczesna. Wydawcy – rynek – odbiorcy*, Warszawa 1986.
- Cybulski R., *Księgarstwo w społeczeństwie współczesnym*, Wrocław 1983.
- Ellis I.C., *Book Finds. How to Find, Buy, and Sell Used and Rare Books*, New York 1996.
- Kerstling M., *Alte Bücher sammeln. Ein praktischer Leitfaden durch die Buchgeschichte und die Welt der Antiquariate*, Augsburg 1999.
- Куфаев М.Н., *Библиофилия и библиомания (Психофизиология библиофильства)*, Ленинград 1927 (reprint: Москва 1980).
- Malawski S., *Obrót księgarski. Organizacja i technika*, Warszawa 1960.
- Matuszak G., *Różne oblicza bibliofilstwa*, Łódź–Katowice 2014.
- Migoń K., *Problematyka księgarska w nauce o książce*, „Księgarz” 1972, nr 4, s. 1–8.

- Mondlin M., Meador R., *Book Row an Anecdotal and Pictorial History of the Antiquarian Book Trade*, New York 2004.
- Nieć G., *Antykwariaty Przedsiębiorstwa Państwowego „Dom Książki” w latach 1951–1989 w świetle polskiej prasy księgarskiej*, „Roczniki Biblioteczne” 2012, R. 56 (2012), s. 137–171.
- Nieć G., *Antykwaryczne katalogi aukcyjne w Polsce po 1989 r. – ewolucja form i treści (na przykładzie Antykwariatu Rara Avis z Krakowa)*, [w:] *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej*, red. R. Aleksandrowicz, H. Rusińska-Giertych, Wrocław 2015, s. 173–203.
- Nieć G., *Czy jest w Białej Podlaskiej antykwariat? – stan i rola stacjonarnego księgarstwa antykwarycznego w Polsce ćwierć wieku po transformacji*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą. IV*, red. J. Dzieniakowska, i M. Olczak-Ronikier, Kielce 2015, s. 143–152.
- Nieć G., *Dublety i druki zbędne na polskim rynku antykwarycznym*, [w:] *Dziedzictwo utracone – dziedzictwo odzyskane*, red. A. Kamler, D. Pietrzekiewicz, Warszawa 2014, s. 77–99.
- Nieć G., *Internet jako ogniwo rynku wtórnego książki*, [w:] *Biblioteka, Książka, Informacja, Internet 2012*, red. Z. Osiński, R. Malesa, Lublin 2013, s. 209–226.
- Nieć G., *Książki zakazane i źle widziane w obiegu antykwarycznym w okresie Polski Ludowej*, [w:] *Nie po myśli władzy. Studia nad cenzurą i zakresem wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych*, red. D. Degen, M. Żynda, Toruń 2012, s. 129–153.
- Nieć G., *Problematyka księgarska w polskich badaniach nad książką do 1989 roku*, [w:] *Oblicza*
- Nieć G., *Wtórny rynek książki w Polsce. Instytucje, asortyment, uczestnicy*, Kraków 2016.
- Nieć G., *Podniesiński p., Druki zakazane i bezdebitowe jako atrakcja bibliofilska (na polskich aukcjach antykwarycznych lat 1994–2014 i w bieżącej ofercie rynku)*, [w:] *Zakazane i niewygodne. Ograniczanie wolności słowa od XIX do XXI wieku*, red. D. Degen, G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2015, s. 275–295.
- Out of Print & into Profit. A History of the Rare and Secondhand Book Trade in Britain in the Twentieth Century*, ed. G. Mandelbrote, London 2006.
- T. Paprocki, *Podręcznik księgarski. Przewodnik praktyczny dla wydawców, księgarzy, pomocników i praktyków księgarskich*, Warszawa 1894.
- Podniesiński P., *Biblioteka – antykwariat – prokuratura. Obrót książkami z „wadą prawną” w handlu antykwarycznym*, [w:] *Dziedzictwo utracone – dziedzictwo odzyskane*, red. A. Kamler, D. Pietrzekiewicz, Warszawa 2014, s. 63–75.
- Skrzypczak A., *W pogoni za białym krukiem. Kilka uwag o aukcjach antykwarycznych*, Warszawa 2010.
- Szymański M., *Świat starych książek (Antykwariat księgarski)*, Warszawa 1989 (wyd. 1., 1971).
- Tańczuk R., *Ars colligendi. Kolekcjonowanie jako forma aktywności kulturalnej*, Wrocław 2011.
- Tańczuk R., *Kolekcjonowanie i nadmiar przedmiotów*, „Kultura Współczesna” 2013, nr 1, s. 105–117.
- Тараканова О. Л., *Антикварная книга. Учебник для вузов*, Москва 1996.
- Tarkowski S., *Antykwariat. Zarys wiadomości*, Warszawa 1960.
- Wendt B., und Gruber G., *Der Antiquariatsbuchhandel. Eine Fachkunde für Antiquare und Büchersammler*, Stuttgart 2003.
- Współczesne polskie księgarstwo. Mały słownik encyklopedyczny*, [red. R. Cybulski], Wrocław 1981.

Zjednoczenie Księgarstwa, *Przepisy Zjednoczenia Księgarstwa dot. zasad obrotu wydawnictwami antykwarycznymi dawnymi i współczesnymi w księgarniach antykwarycznych Przedsiębiorstw „Dom Książki”*, Warszawa 1975.

**Shaping of the librarian second hand market after 1989,
its forms, functioning and role in the process of disseminating books
in the context of the socio-economic changes (research project summary)**

Abstract

The description of a research project, the aim of which was to perform a multi-aspect analysis of the second hand market of books in Poland, including describing its structure in the qualitative, quantitative and spatial aspects, characteristics of the offer, client base and its place in the general process of publishing dissemination.

Keywords: Book market, antiquarianism, bookselling, bibliophily, collecting

Grzegorz Nieć, prof. UP
Institute of Information Sciences
Pedagogical University of Cracow